

Б. В. СЛЮЩИНСЬКИЙ

**МІЖКУЛЬТУРНІ ЧИННИКИ РОЗВИТКУ
УКРАЇНСЬКОГО ПРИАЗОВ'Я В ПЕРІОД ПОЛІТИЧНОЇ КРИЗИ:
ПРОЦЕСИ СОЦІАЛІЗАЦІЇ**

У статті висвітлено деякі чинники розвитку українського Приазов'я в сучасний період нестабільності та політичної кризи, які є наслідком поліетнічності населення й агресії Росії. Така ситуація назривала ще з 90-х рр. ХХ ст. й дійшла піку сьогодні. Проаналізовано історичні періоди розвитку регіону та чинники, які призводили до створення в регіоні багатонаціонального складу населення, що сприяло формуванню міжкультурних відносин. Важливим чинником, який впливав і впливає на міжкультурні відносини, є політичний.

Ключові слова: міжкультурна комунікація, етнодемографічна ситуація, етнонаціональні відносини, національність, етнос, конфлікт крос-культурний.

Міжкультурні відносини в будь-якому суспільстві залежать від соціально-політичної, соціально-економічної та інших ситуацій і є постійно змінними. За своїм історичним розвитком українське Приазов'я вже від самого початку свого існування було багатонаціональним. На це впливали особливості заселення регіону.

Етнодемографічна ситуація, що склалася в українському Приазов'ї на 90-і рр. ХХ ст., була успадкована Українською державою від радянської доби. За часів Радянського Союзу сюди традиційно спрямовувався основний потік іммігрантів з інших республік. Так, за десятиліття, що минуло між останніми Всесоюзними переписами населення в СРСР (1979 та 1989 рр.), саме в Донецькій, Дніпропетровській, Харківській областях мав місце найвищий, порівняно з рештою регіонів України, приріст населення за рахунок міграції. Таким чином, за останні десятиліття існування СРСР кількість прибулих в Україну представників корінних національностей інших союзних республік постійно зростала, тягнучи за собою зміни в етнонаціональній структурі населення регіону не на користь українського етносу. А з проголошенням політики перебудови до міграційного потоку влилися представники депортованих народів, які отримали можливість повернутися на батьківщину. Крім цього, варто зауважити, що саме у Приазов'ї, де проживало багато етносів, які за радянських часів були змушені змінити свої національності, повернули собі їх, як наприклад: греки, німці тощо. Хоч сьогодні у зв'язку з відміною в паспорті графи «національність» і не проведенням з 2001 р. перепису населення встановити кількість представників тієї чи іншої національності важко, бо національності стають дещо «розмитими», спільнота завжди буде зберігати свою національну належність, бо вона виражається в етнонаціональних відносинах.

Проблему етнонаціональних відносин в Україні досліджувало багато вчених, зокрема такі сучасники, як: Л. Аза, А. Арсеєнко, В. Королько, О. Резнік, Ю. Романенко, А. Ручка, І. Святненко, В. Степаненко, В. Чигрин

та ін. Незважаючи на це, саме регіон українського Приазов'я в цьому плані досліджений недостатньо, але саме тут ця проблема стоїть нині досить гостро. Вона сьогодні загострюється ще й у зв'язку з військовими діями, які тут відбуваються.

Метою статті є аналіз міжкультурних чинників, процесів соціалізації та політичної кризи останніх років, що вплинули на особливості розвитку сучасного українського Приазов'я. Для її досягнення потрібно вирішити такі завдання: проаналізувати етнонаціональний склад населення регіону, враховуючи й вимушено переміщених осіб, вплив історичних і сучасних чинників на формування соціально-політичних та соціально-економічних відносин у регіоні, формування культури населення, міжкультурної комунікації й соціалізації.

Українське Приазов'я – багатонаціональний регіон. Вже із самого початку заселення приазовських земель її мешканці – представники багатьох національностей і етносів. Початком колонізації Приазов'я можна вважати Універсал Стефана Баторія «Про вольності козацькі». За ним, землі від нижніх порогів Дніпра і до правого узбережжя р. Кальміус віддавались у розпорядження козакам [7, с. 27]. Власне ця територія Приазов'я увійшла до складу Кальміуської паланки. Тому першими мешканцями м. Маріуполя були козаки, які за етнічним походженням склалися переважно з українців, росіян та поляків: 64,36%, 8,09%, 27,54% відповідно [6, с. 133–134].

Процес заселення відбувався на тлі російської експансії на землі Північного Приазов'я. Звичайно, він був викликаний, перш за все, метою послаблення Кримського ханства, яке перебувало у васальній залежності від Османської імперії [4]. У грудні 1762 р. видано Маніфест Катерини II, який запрошував переселитися в Росію «всіх бажаючих іноземців». Уряд імператриці гарантував значні права і привілеї всім охочим освоювати нові території імперії. Упровадження Маніфесту в життя стало можливим лише після завершення російсько-турецької війни 60–70 рр. XVIII ст. та руйнації в 1775 р. Запорозької Січі [7, с. 27], тобто тоді, коли офіційно регіон Приазов'я увійшов до складу Російської імперії. Як бачимо, російський уряд здійснив рішучі дії щодо виведення греків-християн із Криму наприкінці 1770-х рр. До того в Приазов'ї вже були запорозькі козаки. Отже, можна констатувати той факт, що на момент приєднання території сучасного українського Приазов'я до Російської імперії тут проживали здебільшого представники українського етносу. Але для Росії це були вільні землі (Новоросія), які потрібно було використати й тим самим забезпечити безпеку держави в цьому регіоні. Найбільшим земельним здобутком були Ногайські степи.

До середини 70-х рр. XVIII ст. основними етнічними групами південно-східної України були українці, серби й росіяни. Першими іноземцями, офіційно запрошеними для освоєння нових земель, були греки-християни [14, с. 121–124]. Їх правовий статус визначила «Жалувана Грамота Катерини II» від 21 травня 1779 р., але місця розселення – «Ордер» Г. О. Потьомкіна, підписаний 29 вересня 1779 р.

Кількість греків-переселенців з Криму нараховувала близько 18 400 (за деякими даними, 18 300) осіб. Відповідно до «Грамоти», переселенців поділяли на купців, міщан і селян. У своїх правах вони прирівнювалися до корінного населення. Разом з греками сюди були переселені 12 598 вірмен, 219 грузин, 162 волоха, загалом 31 379 осіб [7, с. 27–29].

У 1803 р. на території Маріупольського повіту з'явилися німецькі переселенці. Вони набули в Росії статусу «колоністів», що дозволяло їм зберегти етнічну специфіку й наділяло особливим місцем у російському суспільстві. Серед них переважали лютерани та католики. За своїм статусом до німців були прирівняні й меноніти – сектанти-анабаптисти голландського походження, які займалися виключно землеробством [9, с. 217–218]. Унаслідок цього на початку ХІХ ст. в Маріупольському повіті проживало майже 20 тис. осіб німецької національності. Більшість з них були вихідцями з Пруської Сілезії, онімеченої колишньої польської провінції (Szlask); про це свідчать їхні польські прізвища: Маєвські, Грунські, Піонтковські тощо. У 1823 р. було створено Маріупольський колоністський округ, до складу якого увійшло 17 німецьких колоній. Права та обов'язки колоністів визначав «Устав про колонії», за яким вони отримали пільги в оподаткуванні й торгівлі. Більшість колоністів мешкала в селах, займаючись землеробством, скотарством, а окремі групи – у місті, де займалися ремеслами та торгівлею.

Слідом за німцями почалося переселення селян своїми, російсько-підданими поміщиками, що підтримувалось царським урядом. Так виникли с. Андріївка-Клевцова (зараз Іскра), Старомайорське та інші.

Наприкінці ХVІІІ ст. у регіоні з'явилися болгари. Ускладнення соціального та політичного становища болгар у Бессарабії внаслідок кримської війни, з одного боку, й активність Росії у справі переселення – з іншого, створили сприятливі умови для їх заселення на теренах України та Приазов'я.

Зауважимо, що після закінчення війни 1829 р. із Туреччини до Приазов'я повернулось козацтво. Козаки створили військову організацію «Військо Азовське» й заснували станиці: Покровську, Нікольську, Стародубську, Новоспаську і Петровську. За часів ліквідації Війська Азовського офіцери та родові козацтво отримали у власність земельні наділи, що дало їм змогу закріпитися на територіях Приазов'я.

У 1862 р. на землях Приазов'я з'явилося 13 288 переселенців, які заснували 6 колоній і набули статусу іноземних колоністів. Тобто звернення імператриці Катерини ІІ із запрошенням до переселення в основному вже було виконане, але наприкінці першої половини ХІХ ст. ще залишалися незаселені землі, тому проводилася певна їх ревізія й відмежування до державної казни.

На початку 40-х рр. ХІХ ст. почались нові переселення до Приазов'я. Новими переселенцями стали російсько-піддані – євреї. Вони приїздили сюди з північно- і південно-західних губерній Росії. Це нащадки вихідців із Польщі та Пруссії. Перші єврейські поселення з'явилися у 1846 р. З 1859 р., коли у Маріуполі було дозволено селитися представникам негре-

цької національності, кількість городян-євреїв збільшується. Наприкінці XIX ст. в місті їх нараховувалося вже понад 650 осіб. Більшість єврейського населення була іудейського віросповідання. Їх головним заняттям були торгівля та ремесла. Для заселення решти земель до Маріупольського повіту почали переселяти державних селян із малоросійських та російських губерній. Вони повинні були скласти етнографічний конгломерат регіону. Найбільше переселенців вийшло з Полтавської, Харківської, Чернігівської, Курської й навіть Смоленської губерній. Вони прийшли сюди як люди бувалі, такі, що знають свою справу, швидко освоїлись і розкинули свої поселення вздовж річок та балок. Нарешті, останнім переселенням до Приазов'я стало переселення легіону волонтерів, який складався з греків-добровольців, вихідців із Грецького королівства, що воювали під час Севастопольської війни, та добровольців із Туреччини, які до них приєдналися.

В останній чверті XIX ст. почали виділятися нові грецькі села із числа вже існуючих. Так, у 1881 р. було засноване с. Нова Карань (Кам'янка Тельмановського р-ну) вихідцями із Карані і с. Ново-Ігнатіївка – вихідцями із Ігнатіївки. Ці села почали швидко розвиватися, і вже у 1883 р. в них проживало 786 і 872 осіб відповідно. У 1893 р. були засновані села Македонівна (вихідцями із Сартани, де було у 1893 р. 37 дворів і 218 мешканців), Келлерово, або Новий Чермалик (вихідцями із Чермалика: 35 дворів, 159 мешканців), Новобогатир і Ново-Богатир-2 (вихідцями з Богатиру; в обох разом було 25 дворів і 180 мешканців, сьогодні це відповідно Шахтарське і Ясна Поляна Великоновоселківського р-ну). Наприкінці XIX ст. сформувались як окремі села Ново-Бешеве й Новий Комар.

Таким чином, наприкінці XIX ст. в українському Приазов'ї склалося багатоетнічне середовище. У 1892 р. там жило 34% греків, 50% українців, 13% німців, 3% євреїв, а також вірмени, грузини, болгари, серби тощо [16, с. 156–158]. Але офіційні документи визначали етнічний склад населення відповідно до їх релігії: православні становили майже 89%, лютерани – 4,6%, іудеї – 4,2%, католики, меноніти – 2,4% від населення Маріупольського повіту Катеринославської губернії. Проте заселення краю на цьому не закінчилося, але все ж таки до середини 60-х рр. XIX ст. в основному воно завершилося, про що свідчить карта Маріупольського повіту за 1897 р. У його заселенні брали участь різні етнічні групи. На засвоєних територіях між ними встановлювалися торговельно-економічні зв'язки, виникала міжкультурна комунікація, але кожна етнічна група населення прагнула зберегти свою національну культуру, свою національну самобутність. Ці процеси не припиняються досі. Адже сьогодні, в період гібридної війни відбуваються не тільки масові переселення населення, а й дуже активна російська пропаганда. Вона вселяє в деяку частину населення регіону проросійські настрої. З одного боку, ми збільшуємо кількість україномовних телепрограм, але відбувається, з іншого боку, і «зросійщення» населення Донбасу та Криму. Уже планується керівництвом так званої ДНР з вересня 2017 р. перевести всі школи на тимчасово окупованих територіях України на викладання лише російською мовою. Чи це не новий наступ на українську мову? Не важко собі уявити, які наслідки від цього отримає населення ре-

гіону. Це буде новий поділ населення за мовними ознаками, який може призвести до крос-культурних конфліктів. Адже й сьогодні в м. Маріуполі на вулицях не почути української мови. Населення регіону здебільшого розмовляє суржиком, навіть випускники шкіл недостатньо досконало володіють українською мовою.

Очевидно, цей «суржик» є результатом нав'язування десятиліттями російської мови в регіоні. Адже українські школи працювали російською мовою, бо батьки писали заяви, в яких просили звільнити їх дитину від вивчення української мови у зв'язку з тим, що їй вирізали апендицит, чи що вона перехворіла ангіною чи чимось іншим (власна перевірка шкіл Жданова, сьогодні Маріуполь у 1986-87 рр.). Отже, такі політичні дії вплинули на сьогоднішній стан спільноти регіону.

Як повідомляв ще у 1892 р. І. Александрович: «По народній освіті Маріупольський повіт займав одне із перших місць: на сьогодні налічується 60 народних шкіл (включаючи три школи у місті)... Крім того у минулому навчальному році відкрито 10 недільних повторювальних шкіл і всі вони забезпечені бібліотеками» [2, 33–34].

Недільні повторювальні школи призначались не тільки для дітей, в них могли перевірити свої знання і дорослі, про що сповіщає на повітових земських зборах 9 жовтня 1882 р. барон М. Корф: «...з дозволу начальника губернії, я у якості дійсного члена Катеринославського статистичного комітету, збирав грамотних селян у шести поселеннях Александрівського і Маріупольського повітів, і біля чотирьох сотень грамотних висловили вдячність за думку про залучення їх до недільної школи і цілковиту готовність відвідувати їх» [12, с. 85].

У середині 20-х рр. ХХ ст. держава звертає увагу на національні питання. В Україні починається етап українізації, який не оминув і Приазов'я. На 1924 р. відсоток викладання в школах українською мовою дійшов найвищого по Україні рівня – 0,4%. Оскільки в Маріуполі проживала велика кількість греків, то з 1925 р. створюються грецькі національні школи: 13 греко-еллінських і 4 греко-татарських. З'явилась і одна єврейська школа [5]. Розвиток підприємств сприяв збільшенню населення, а отже, і навчальних закладів та учнів (табл. 1).

Таблиця 1

**Кількість учнів, які навчалися у Маріупольських школах
у 1931–1935 рр.**

№	Навчальні роки	Кількість учнів
1	1931–1932	19 826
2	1932–1933	26 637
3	1933–1934	28 755
4	1934–1935	37 631

Крім цього, курс на індустріалізацію вимагав і спеціальних закладів, тому в місті відкриваються середні спеціальні та вищі навчальні заклади (табл. 2).

Таблиця 2

Перелік середніх спеціальних та вищих закладів м. Маріуполя

№	Назва навчального закладу	Рік відкриття
1	Вечірній індустріальний технікум	1927
2	Вечірній індустріальний інститут (на базі вечірнього індустріального технікуму)	1930
3	Десятирічна трудова школа з металургійним нахилом при заводі ім. Ілліча	1930
4	Десятирічна трудова школа з механічним профілем	1930

Як бачимо, наприкінці 30-х рр. у Маріуполі вже діяла 81 школа, де навчалось 39 703 осіб, та металургійний інститут, який з 1937 р. почав працювати стаціонарно.

Проаналізуємо процеси соціалізації та особливості інкультурації в регіоні в наш час. За даними департаменту освіти Маріупольської міської ради, тут діє 64 школи, в яких навчається 77 965 учнів, 3 ліцеї, 2 гімназії 8 спеціалізованих шкіл, 2 спеціалізовані школи з вивченням новогрецької мови. Були відкриті 3 школи та 11 дошкільних закладів з українською мовою навчання, а також 280 українських класів (16% від загальної кількості), продовжували розвиватися заклади вищої освіти: Приазовський державний технічний університет, до складу якого входять три технікуми, транспортний коледж, технічний ліцей, інститут підвищення кваліфікації; Маріупольський державний університет; Азовський морський інститут національного університету «Одеська морська академія»; Донецький державний університет управління; Маріупольський державний університет; Маріупольський навчально-консультаційний центр Донецького національного університету економіки і торгівлі імені Михайла Туган-Барановського; Навчально-консультаційний пункт у м. Маріуполі Харківського національного університету внутрішніх справ та інші. Всього 10 університетів, академій та інститутів, в яких станом на 2018 р. навчається 24 337 студентів, і 19 коледжів, технікумів, училищ, в яких навчаються 7849 студентів, а також в м. Маріуполі сьогодні діють інші заклади: 11 профтехучилищ, 97 дошкільних закладів, 6 шкіл естетичного виховання, у яких навчалися 3207 дітей, 4 палаци дитячої та юнацької творчості, станції юних техніків, 38 дитячо-юнацьких клубів, заклади культури. До речі, у закладів культури давня історія. Уже у 1847 р. у Маріуполі існував російський драматичний театр, у 1884 р. створено Маріупольське музично-драматичне товариство, у 1887 р. відкрито концертний зал, на сцені якого виступали Рютчі, Чарський, Ковельський, Кропивницький, Старицький та ін., у 1870–1871 рр. виникла друкована справа (типографія) [8, с. 292–295]. У 1910 р. заснована приватна музична школа Л. Каневського [1, с. 107].

Зараз у регіоні діє 5 палаців культури, 4 будинки культури і клуби, 26 бібліотек, Маріупольський краєзнавчий музей, музей побуту і етнографії населення Приазов'я, музей історії і побуту греків Приазов'я, виставковий зал ім. А. Куїнджі, об'єднання парків культури та відпочинку, Донецький академічний обласний ордена «Знак пошани» драматичний театр

(м. Маріуполь), 3 кінотеатри, Камерна філармонія, муніципальні оркестри: камерний «Ренесанс», духовий оркестр, оркестр народних інструментів.

У палацах культури та клубах працює 150 формувань, в яких займаються близько 5100 осіб, із них 2780 – діти. Крім цього, у регіоні функціонують Палац спорту, стадіон «Іллічівець», футбольний стадіон «Азовець», спортивний комплекс «Азовмаш», 18 дитячо-юнацьких спортивних шкіл, де займаються 8 тис. дітей і підлітків, тощо. Спортивні команди міста беруть участь у чемпіонатах та інших змаганнях, зокрема міжнародних.

Перелічене вище визначає рівень соціалізації та інкультурації суспільства. Чому на цьому наголошено? Тому що саме економіка й політика, культура та релігія, мистецтво й техніка регулюють етнонаціональну проблематику в багатонаціональних регіонах, а українське Приазов'я є саме таким унікальним етнокультурним ареалом із досить складною та своєрідною історією етнокультурного розвитку [3, с. 82–87]. Демократизація суспільства, що розпочалася наприкінці ХХ ст., та утворення незалежної України зумовили зростання національної свідомості народів українського Приазов'я [15, с. 136–137]. Разом з тим, багатонаціональний характер населення регіону знайшов відображення в різноманітних формах міжетнічних відносин, які створюють і відповідні етноетикетні норми. Етноетикетні норми, хоч і змінені часом та соціокультурною ситуацією, у вигляді, в якому вони дійшли до наших днів або збереглись у народній пам'яті, несуть у собі великий потенціал, підтримку суспільної солідарності та рівноваги, бо за ними стоять освячені історичною традицією етичні принципи щирості, гостинності, людяності в повному розумінні цього слова. Саме повернення до своєї історичної пам'яті, збереження своїх етнонаціональних традицій сприяє об'єднанню людей не лише за фаховими ознаками, а й за етнонаціональними. Так, у регіоні виникли Об'єднання грецької молоді України із центром у Маріуполі (ОГМУ), міське товариство греків [11, с. 105–109], єврейське культурно-просвітнє товариство, українське товариство «Просвіта», грузинське, вірменське, німецьке, польське тощо.

Звичайно, не можна відкидати й ролі *сім'ї* як одного з найважливіших соціальних інститутів, який має вагомий вплив на соціалізацію та інкультурацію населення. Спілкування в сім'ї дає змогу дитині виробити власні погляди, норми, ідеї тощо, тобто пройти важливі етапи соціалізації й інкультурації, без яких неможливо сприймати навколишній світ і брати участь у життєдіяльності суспільства. Діти вчаться в батьків певних способів поведінки, засвоюють певні правила й настанови. У кожній сім'ї дещо в зміненому вигляді, але все-таки передаються «поколінні» правила поведінки: звички, традиції, норми, мораль тощо з етнонаціональним забарвленням. Тому соціалізацію та інкультурацію можна поділити на: *домашньо-національну* та *вулично-інтернаціональну*. Саме постійна змінюваність і ускладнює процес соціалізації та інкультурації в багатонаціональному регіоні. Сюди ж потрібно додати вплив західних культур за допомогою розвиненої мережі радіо-телебачення та Інтернету. Бажаючи чимось бути схожими на своїх однолітків із «Заходу», молодь прагне копіювати їхню поведінку [13, с. 139–146]. Не можна оминати увагою сьогодні й внутрі-

шно переміщених осіб. Адже їм досить важко адаптуватися до нових умов життя й нових громад.

Внутрішнє переміщення призвело до того, що члени багатьох родин віддалилися одне від одного через те, що особисті, соціальні та культурні зв'язки було обірвано й спілкування між ними припинилося. Особливо від цього постраждали діти, які переміщуються без супроводу батьків або осіб, які їх замінюють, а також очолювані жінками домогосподарства та люди похилого віку. Поляризація позицій людей у результаті конфлікту великою мірою вплинула на суспільну згуртованість та єдність сім'ї як серед ВПО, так і в громадах, що приймають. Проте розлука з родиною, віддалення від друзів та обмежений доступ до мереж соціальної підтримки, зумовлені внутрішнім переміщенням, роблять особливо уразливими саме ВПО. Багато ВПО відчувають себе відірваними від своїх колишніх громад та водночас живуть в новому місці із почуттям нестабільності через повну невизначеність та затяжний характер ситуації, у якій вони опинилися [10].

На міжкультурні чинники розвитку українського Приазов'я впливає й демографічна ситуація. Зробимо порівняльний аналіз розподілу постійного населення м. Маріуполя за останні два роки (табл. 3).

Таблиця 3

Розподіл постійного населення м. Маріуполя (міська рада)

Станом на 01.01.2017 (обидві статі)				Станом на 01.01.2016 (обидві статі)			
Вік (років)	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість	Вік (років)	Міські поселення та сільська місцевість	Міські поселення	Сільська місцевість
18	3532	3527	5	18	3718	3711	7
19	3710	3703	7	19	4092	4078	14
20–24	21549	21500	49	20–24	23087	23043	44
25–29	33332	33273	59	25–29	35461	35400	61
30–34	38173	38109	64	30–34	38021	37965	56
35–39	36718	36674	44	35–39	37457	37409	48
40–44	36023	35969	54	40–44	35566	35514	52
45–49	33290	33234	56	45–49	32315	32254	61
50–54	32936	32867	69	50–54	34747	34685	62
55–59	34699	34639	60	55–59	34106	34034	72
60–64	30633	30569	64	60–64	30994	30939	55
65–69	30633	30569	64	65–69	26647	26586	61
70 і старше	27437	27384	53	70 і старше	66644	66644	148

Як показують результати таблиці, незначно збільшилося населення віком від 30 до 34 років, від 40 до 49 років, від 55 до 59 років і від 65 до 69 років. Молодь в основному залишає населені пункти Маріуполя. Незначне збільшення людей середніх років свідчить про наявність змушених переселенців.

Потрібно також враховувати й кількісний склад тієї чи іншої етнонаціональної групи. Саме він впливає на процеси амальгамації, декультура-

ції, акультурації чи асиміляції, створюючи або діаспору, або взаємопроникнення культур, або розчинення, але в будь-якому разі можна стверджувати, що процес соціалізації та інкультурації не проходить без створення «третьої культури», за допомогою якої й реалізуються ті взаємозв'язки та взаємовідносини, що зберігають певну рівновагу в суспільстві.

Висновки. Отже, підсумовуючи висловлене вище, можна констатувати:

1. Історичні фактори заселення українського Приазов'я справляли неоднозначний вплив на рівень етноконфліктності й викликали відповідні демографічні, етнокультурні, етносоціальні та статусно-рольові зміни соціально-просторової структури цього соціуму.

2. Специфіка розселення етнонаціональних груп призводила до появи культурно-своєрідного ментального стереотипу, який, з одного боку, поєднував соціум, а з другого – допомагав представникам різних етнонаціональних груп на певному рівні зберегти свою національну культуру.

3. Політика Російської імперії, а згодом Радянської влади, спрямована на примусове переселення та переселення, викликане розвитком промисловості регіону, не сприяла зближенню національностей та етносів, а створювала адаптаційні складності й специфічну міжкультурну комунікацію.

4. Сподівання на подолання негативів минулого та етнічне відродження за нових умов незалежності України супроводжувались одночасною актуалізацією серед етнічних спільнот старих і виникненням нових суперечностей.

5. Уособлення держави з етнічною більшістю (патерналізм) створило небезпеку перетворення титульного державоформувального етносу на об'єкт реалізації протестного потенціалу етнічних меншостей, особливо у відносинах між українцями й росіянами.

6. Сучасні військові дії, які відбуваються на Сході України, звичайно, впливають на настрої населення Приазов'я, його менталітет, культуру, відносини, погляди та соціалізацію.

7. Процеси соціалізації та особливості інкультурації створили відповідний рівень міжкультурної комунікації, яка у своєму генетичному вимірі є одночасно наслідком минулого та продуктом сучасності.

Разом з тим, чітко окреслюється необхідність проведення подальших наукових досліджень, адже нинішні події, особливо постійне збільшення тимчасово переміщених людей, «поділ» їхніх поглядів на сьогоднішній день, постійне реформування закладів освіти різного рівня, пошук роботи та працевлаштування вносять певні корективи в сучасні процеси соціалізації.

Список використаної літератури

1. Адрес-календарь «Весь Мариуполь и его уезд на 1910 г.». Мариуполь : Тип-я С. А. Копкина, 1910. 166 с.

2. Александрович И. Э. Краткий обзор Мариупольского уезда. 2-е изд. (репринтное). Мариуполь : Типо-Литография А. А. Франтова, 1897. 116 с.

3. Биков О. М. Конституційно-правовий статус національних меншин в Україні. Київ : Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАНУ, 2001. 354 с.

4. Греки России и Украины / сост. и отв. ред. Ю. И. Иванова. Санкт-Петербург : Алетей, 2004. 624 с.
5. Звіт комісії ВУЦВК про обслідування стану грецького населення у Маріупольській окрузі (не раніше 29 серпня 1925 р.). *ЦДАВО України*. Ф. 413. Оп. 1. Спр. 100. Арк. 14–39.
6. Кабузан В. М. Заселение Новороссии в XVIII – первой половине XIX века (1719–1858 гг.). Москва : Наука, 1976. 307 с.
7. Кухаречко М. К. Формування національного складу населення Маріуполя наприкінці XVIII – 60-х рр. XIX ст. *Маріуполь: історія і перспективи* : сб. трудов науч.-практ. конф. Маріуполь, 2002. Т. 2. С. 27–29.
8. Маріуполь и его окрестности : Издание Почетного попечителя Д. Ал. Хараджаева. Маріуполь : Типо-Литографія А. А. Франтова, 1892. 461 с.
9. Писаревский Г. Г. Переселение прусских меннонитов в Россию при Александре I. Ростов-на-Дону : Тип. т-ва С. С. Сивожелезов и К°, 1917. С. 217–218.
10. Право на повагу до сімейного життя закріплено в загальних та регіональних правових документах, а право на єдність сім'ї є невід'ємною частиною права на сімейне життя. Загальна декларація прав людини Організації Об'єднаних Націй, Європейська конвенція з прав людини, що набула чинності щодо України 11 вересня 1997 р. URL: http://www.echr.coe.int/Documents/Convention_UKR.pdf (дата звернення: 03.04.2018), Керівні принципи ООН щодо переміщення осіб всередині країни (Управління Верховного комісара ООН у справах біженців).
11. Пряхин Ю. Д. Вопросы национально-культурного возрождения греков Донбасса и Приазовья: исторические предпосылки, современные проблемы. *Донбасс и Приазовье: Проблемы социального и духовного развития* : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф., Маріуполь, 26–27 мая 1993 г. Маріуполь, 1993. С. 105–109.
12. Сборник постановлений Маріупольскаго земства по народному образованию. Маріуполь : Типо-Литографія А. А. Франтова, 1894. Ч. II. 466 с.
13. Слющинський Б. В. Вплив етнонаціонального складу населення українського Приазов'я на формування ціннісних орієнтацій спільноти сучасного регіону. *Вісник Маріупольського державного університету. Серія : Філософія, культурологія, соціологія* / за заг. ред. д-ра політ. наук, проф. К. В. Балабанова. Маріуполь : Видавничий центр МДУ, 2016. Вип. 13. С. 139–146.
14. Сорока Т. И., Пономарева И. С. О проблеме этнической истории мариупольских греков. *Донбасс и Приазовье: Проблемы социального и духовного развития* : тез. докладов Междунар. науч.-практ. конф. Маріуполь, 1993. Т. 2. С. 121–124.
15. Стяжкина Е. В. Духовная жизнь греческого народа в культурных процессах Донбасса (1960–1990). *Донбасс и Приазовье: Проблемы социального и духовного развития* : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф. Маріуполь, 1993. С. 136–137.
16. Усенко П. Г. Специфіка національного складу населення маріупольського повіту Катеринославської губернії наприкінці XIX ст. *Донбасс и Приазовье: Проблемы социального и духовного развития* : тез. докл. Междунар. науч.-практ. конф. Маріуполь, 1993. С. 156–158.

Стаття надійшла до редакції 22.04.2018.

Слющинский Б. В. Межкультурные факторы развития украинского Приазовья в период политического кризиса: процессы социализации

В статье освещаются некоторые факторы развития украинского Приазовья в современный период нестабильности и политического кризиса, которые являются следствием полиэтничности населения и агрессии России. Данная ситуация назревала еще с 90-х гг. XX в. и достигла пика сегодня. Анализируются исторические периоды развития региона, которые обуславливали создание в регионе многонационального состава населения, что привело к формированию межкультурных отношений. Важным фактором, который влиял и влияет на межкультурные отношения, является политический.

Ключевые слова: межкультурная коммуникация, этнодемографическая ситуация, этнонациональные отношения, национальность, этнос, конфликт кросс-культурный.

Slyushchynskyy B. Cross-Cultural Factors of Development of Ukrainian Pryazov'ye in the Period of Political Crisis: Processes of Socialization

The article discusses key factors of the development of Ukrainian Pryazov'ye in the contemporary period of instability and political crisis that is a consequence of a multinational population and the aggression of Russia. This situation emerged already during the last decade of the XX century and reached a peak today. The author analyses the historical periods of regional development and factors that resulted in a multinational composition of the population in the region, and the formulation of cross-cultural relations. An important factor that has had a long-term influence on cross-cultural political relations is possible to consider Universal of Stefan Batoriya beginning of colonization of Pryazov'ye «About liberties Cossack». The further settling took place in the background of Russian expansion. To the middle 70s of XVIII century the basic ethnic groups of South-East Ukraine were Ukrainians, Serbians and Russians. The first foreigners officially invited for settling on new territory were Greeks-Christians. Their legal status was defined by «Granted Deed of Katarina II» from May 21 in 1779, and their placement was determined by the «Warrant» of G. O. Potemkin, signed on September 29 in 1779. At the beginning of 40s of XIX century, new waves of migration began to Pryazov'ye. The new groups of migrants were of Jewish origins. They arrived here from North – and South-West provinces of Russia. They are descendants of natives from Poland and Prussia.

Thus, it is possible to assert that all these factors had an influenced on the present state of cross-cultural communication, and also resulted in a political crisis. In summary, it is possible to say, that:

1. The historical factors of the settlement of Ukrainian Pryazov'ye had an ambiguous influence on the level of ethnical conflict and caused the corresponding demographic, and status changes of the socio-spatial structure of this society.

2. The specific of settling of ethnic and national groups resulted in the appearance of a civilized manner - original mental stereotype that on one hand combined society, and on the other hand, helped the representatives of different ethnic and national groups at certain level to save the national culture.

3. Personification of the state with ethnic majority created the danger of transformation of title forming of state ethnos on the object of realization of protest potential of ethnic minority, especially in relations between Ukrainians and Russians.

4. The processes of socialization and feature of enculturation created the corresponding level of cross-cultural communication that in the genetic measuring is simultaneously the consequence of the past and product of the present day.

Key words: cross-cultural communication, demography of ethnos, situation, ethno-national relations, nationality, ethnos, cross-cultural conflict.